

Назаренко Н.І.
Маріупольський Державний
гуманітарний університет
кафедра англійської філології
старший викладач
Ільчишина С.
Маріупольський Державний
гуманітарний університет
студентка 4 курсу
спеціальності
«Мова та література
(англійська)»

ОБРАЗ МІСТА В РОМАНІ Ш.БРОНТЕ «ВІЛЛЕТ»

Автори статті здійснюють аналіз образу міста в романі відомої англійської письменниці ХІХ століття Ш.Бронте «Віллет». В ході дослідження висвітлюються такі актуальні питання, як урбаністична тема в літературі ХІХ століття, місто як соціокультурний простір і сукупність міських топосів. У статті наголошено, що художній образ міста (Брюсселю) створюється на основі перцепції головної героїні роману – англійки Люсі Сноу.

Ключові слова: урбанізація, топос міста, міський топос, замкнений простір, топоніми.

Місто як місце буття людини завжди цікавило літературу. З одного боку, місто формувало свій тип людини, з другого, було самостійним тілом, яке жило само по собі та мало рівні права зі своїми мешканцями. Урбаністична література виникла в епоху розвитку буржуазії. ХІХ століття засвідчило бурхливий розвиток жанру роману і урбаністичної теми в романі. Місто стає формою життя людства, що збирає в собі цвіт нації. Різноманітні аспекти міста і міського життя відобразилися на сторінках творів Ф.Стендаля, В.Гюго, О.Бальзака, Т.де Квінсі, Ч.Діккенса, Ф.Достоевського, Б.Пруса, П.Верлена та багатьох інших письменників.

Зітканий з автобіографічних ремінісценцій, роман Шарлотти Бронте «Віллет» представляє собою хитросплетіння видозмінених фантазією та мрією реальних образів, підкорених законам розуму. Не тільки образи головних героїв, а й образи міст, зображених у романі, - це, в більшій мірі, спогади письменниці, загальні зауваження, перемежовані з суб'єктивним відчуттям атмосфери, «духу» міста, законами його існування та художньо оформленими особливостями сприйняття міських площин.

На сторінках роману «Віллет» постають одразу чотири урбаністичні простори, нерівноцінні за своєю сюжетною значимістю та емоційною насиченістю: провінційне містечко Бреттон, гордість кожного англійця – Лондон, портове місто Бумарин та іноземна космополітична столиця Брюссель,

що за французькою традицією у романі принизливо іменується як Віллет. Введення до полотна художнього тексту одразу чотирьох міських образів, два з яких представляють Батьківщину, а інші два – чужину, дозволяє підкреслити різницю сприйняття міських топосів свідомістю емігрантки ХІХ сторіччя, якою по суті являється головна героїня роману Люсі Сноу, посилити контраст та виділити спільні риси загального образу міста, сучасного письменниці.

Аналіз кожного з образів, а особливо, художнього образу Брюсселя, як основної площини розгортання роману, допоможе більш детально з'ясувати авторські особливості зображення міських топосів, отримати реалістичну картину Брюсселя ХІХ сторіччя. Батьківщину в романі репрезентують художні образи Бреттона та Лондона, які будуть проаналізовані нижче.

Бреттон. «Чистый старинный городок Бреттон», «старинные тихие улицы» - це чи не єдині елементи зовнішньої характеристики міста, основними образотворчими елементами якого стають емоції та почуття Люсі Сноу, - радість, затишок, свобода, любов супроводили її під час гостини у своєї хрещеної: «В детстве я ездила в Бреттон примерно раза по два в год, и пребывание там всегда приносило мне радость. По душе мне был и сам дом, и его обитатели»[1, 17].

Емоційна характеристика міста зазвичай посилюється враженнями від особистого простору героя у ньому, Особистий простір героя, являючись складовою частиною загального художнього образу, одночасно контрастує з ним; це надає ключову роль таким міським топосам, як будинок, квартира, готель. Саме тому, як підтвердження своїх загальних вражень, головна героїня наводить опис інтер'єру будинку своєї хрещеної:

«Мне нравилось все: просторные уютные комнаты, со вкусом расставленная мебель, чисто вымытые светлые, широкие окна, балкон, выходящий на прелестную старинную улицу, такую тихую и опрятную, что, казалось, на ней всегда царит воскресное праздничное настроение»[1, 17].

Будинок хрещеної для Люсі Сноу – це дім дитинства, чи не єдине місце, де головній героїні було затишно, де вона почувалася захищеною. Ремінісценцією периферійної тиші та гармонії стане згодом лабаскурський маєток Бреттонів - «Терраса».

Топос ідеалізованого провінційного міста використовується письменницею для передачі суб'єктивного відчуття спокою та гармонії. Лондон для провінційної дівчини (хоча точно не вказується ні місце її народження, ні додаткові відомості про сім'ю, окрім приналежності до давнього роду), змученої життєвими перипетіями, представляється зовсім іншим.

Лондон. Створення художнього образу Лондона в романі базується на прийомі контрасту: нічне, залите холодним дощем місто, «величие и непостижимость которого подвергали тяжелейшему испытанию все способности к ясному мышлению и непоколебимому самообладанию...», лякає головну героїню, здається їй пустелею, у той час як денний Лондон дарує сили та енергію для продовження боротьби: «Прогулка по Лондону в полном одиночестве казалась сама по себе веселым приключением»; «сама не знаю как,

но я оказалась в центре города. Я уже прониклась его духом и почувствовала биение его сердца»[1, 60].

Емоції захвату та свободи, відчуття струмуючої енергії великого міста, що живить ґрунт для самовираження та віднайдення свого «Я» – саме так сприймає денний Лондон головна героїня. Але найбільшого смислового навантаження у просторі Лондона набуває собор святого Павла: «У меня над головой, над крышами, почти касаясь облаков, возвышался и таял в тумане величественный, увенчанный куполом, темно-голубой колосс - Собор. Я смотрела на него, и сердце мое трепетало, дух ощутил свободу от вечных оков, у меня внезапно появилось чувство, что я, не изведавшая истинной жизни, теперь стою на ее пороге. В то утро моя душа расцвела с быстротой дерева Ионы» [1, 59]. Заряд енергії, яку отримує Люсі, знаходячись біля цієї святині, спонукає її до рішучих дій та ризику. У дівчини з'являється впевненість, що вона може і повинна рухатися тільки вперед, проторюючи свій шлях у житті.

На противагу літературним тенденціям модернізму та, особливо, постмодерну, у літературі ХІХ століття «трансмутаційна енергія міста ще не направлена на вихід за межі власних можливостей, на створення надлюдини, що наближало б її до Бога, місто не сприймається як середовище «виходу людини та людства від природної залежності»[2]. Місто в реалістичній традиції сприяє становленню самої особистості. Для Люсі енергія міста значила звільнення від власних страхів, адже окрім них ніщо не могло стримати свободи шукачки щастя. В цьому різниця між позарелігійним підходом до суті міста та світосприйняттям пуританки, яка не відчуває за собою права шукати провини чи вирішення власних проблем поза межами власної персони та без допомоги Бога.

В зображенні «чужої» для оповідачки країни простежуємо тенденцію до явного вияву національної гордості, іронічного порівняння Лабаскуру з власною країною. Так аналіз власних назв, які використовує Ш. Бронте, зокрема географічних, свідчить про іронічне, несмішливе, а подекуди й зверхнє відношення оповідачки до континентальних міст та їх жителів. Бумарин ("Boue-Marine") у перекладі з французької значить «морський мул», а саме «славетне» королівство Лабаскур ("Labassecour") у перекладі – «гумно» або скотний двір» [8]. Люсі Сноу, відзначаючи певні позитивні сторони життя королівства Лабаскур, наголошує, що та чи інша добра риса тут розвинена настільки, наскільки це можливо *саме* для жителів Лабаскуру.

Бумарин у романі позбавлений обличчя, проте затаврований принизливим маркетантством. Портове місто представляє собою переправний пункт на шляху до континенту, перше знайомство дівчини з чужою культурою. Його загальний образ будується на відчутті страху перед невідомим, невизначеності та незахищеності головної героїні: «Огни чужого города, сверкавшие вокруг чужой гавани, подобно бесчисленному множеству глаз, с угрозой глядели на меня» [1, 68].

Віллет – іноземна столиця: місто потенційних можливостей та прихованих небезпек. Найбільшої уваги з нашого боку потребує художній

образ Брюсселя, оскільки він є ключовим місцем розгортання подій. Сама письменниця майже рік провела у подібному пансіоні, навчаючись та виконуючи роль вчительки англійської мови одночасно. Власний досвід, як і у випадку з Лондоном, народжує яскравий емоційно-насичений образ, якому притаманна картографічна точність та реалістичність. Шарлотта Бронте не антропоморфізує місто, не наділяє його неосяжними властивостями надреальної істоти. Поняття міста та людей, які його населяють, значно відрізняються одне від одного, хоча і становлять один нероздільний концепт.

У першому знайомстві з містом ясно проглядають риси романтизму: під зливою невщухаючого дощу Люсі Сноу показує дорогу через парк та бульвар молодий джентльмен, далі вона просувається розкішною вулицею, потім – площею, яку з усіх боків обступили величні будівлі. Під час цієї нічної ходи на головну героїню нападають двоє невідомих, врятувавшись від яких вона губить правильний шлях, і, як вважає, за допомогою провидіння приходять до пансіонату мадам Бек.

Якщо користуватися класифікацією сучасних дослідників, то образ Віллету в однойменному романі Ш. Бронте згідно з перцепцією головної героїні має характеристики як концентричного, так і ексцентричного міста, з явним переважанням останніх. Віллет – одна з крайніх точок розвитку континентальної культури по відношенню до Батьківщини головної героїні. Квітує місто з шумними площами та велелюдними бульварами, шпилями будівель, які витинаються до неба та куполами релігійних святинь, що немов стяги вічних цінностей височіють над широкими вулицями – розмаїта показна пишність, яка межує з охайними вузькими вуличками, покритими середньовічною бруківкою та тихими широкими, ніби сплячими дорогами. У самому центрі міста, за десять хвилин ходи до будинків, що відрізняються своєю розкішшю, як зазначає головна героїня, знаходиться несподівано великий та тихий парк зі старими деревами й покинутими алеями.

Розширюючись, міський простір наближає сусідство тихих хуторів, що позначають межі володіння природи. Як неупереджена спостерігачка, Люсі бачить ознаки розвитку, розширення, потенційної сили міста, а поряд з тим - ознаки його декадансу. Природа постає силою, що несе як руйнування, так і життя. Проте, це не протистояння антропогенного урбаністичного простору, що виник на уламках приборканих природних стихій, їх невблаганним силам. Місто існує гармонійно, його давнина не передбачає завчасного занепаду. Природа тут протистоїть самій Люсі Сноу, викликаючи до життя давно поховані почуття та бажання, стихія народжує внутрішню боротьбу, яка втамується тільки після вивільнення істинної сутності головної героїні, тільки після пробудження істинної природи її душі.

Так само місто, яке досить часто сприймається у сірих тонах, не є джерелом суму, самотності героїні. Як зазначає у вступній статті до роману Н. Михальська: «Люси вовсе не жалується на судьбу, да и нет ни одного человека, которому она могла бы довериться» [4, 12]. Егоцентроване мислення, детерміноване нещастями, що випали на долю головної героїні, та її свідомістю

пуританки, не дозволяє героїні шукати іншого винного у своїх нещастях, крім себе самої.

Така неупередженість дозволяє героїні, навіть переживаючи найтяжчі душевні муки, помічати красу урбаністичного простору, не зненавидіти місто та його жителів, загальну масу яких з погляду іноземки-пуританки не відзначають ні блискавичний розум, ні духовна висота. У мікрокосмі пансіонату мадам Бек, що є віддзеркаленням тогочасного населення космополітичної столиці, як вихованки, так і вчителі відзначаються своєю меркантильністю, егоїзмом, байдужістю. Титул та гроші визначають статус, а чесно добути їх у буржуазному суспільстві для простого робітника можна тільки шляхом тяжкої самовідданої праці. Так придбала свій капітал мадам Бек і мріяла здобути свою незалежність Люсі Сноу.

Проте, не витісняючи чужинця за свої межі, місто залишається для нього закритим соціокультурним простором. Іноземна культурна домінанта посилює почуття самотності головної героїні. Релігія, яка допомагає їй зберігати неупередженість, будує головну стіну між нею та містом. Віра для Люсі Сноу є дороговказом, що допомагає не втратити почуття власної гідності, самоповаги, дарує свободу. Потрапивши за іронією долі до колишнього католицького монастиря, дівчина відчуває, як замкнений простір тисне на неї. Під час процесу навчання невсипне око мадам Бек не залишає ніякого особистого простору, жодного місця для усамітнення, а під час канікул невблаганна аскетична тиша колишніх келій доводить до нервової хвороби. Католицька віра, що виховує своїх прибічників у дусі упереджень та рабської покори, формує інший світогляд, інші характери – цинічні, лицемірні: «Никого в доме мадам Бек, начиная от судомойки и кончая самой директрисой, ложь не приводила в смущение, они считали ее пустяком: конечно, лживость - не добродетель, но - самый простительный из всех человеческих недостатков. "J'ai menti plusieurs fois"*, - раз в месяц повторяли все они на исповеди, а священник невозмутимо выслушивал их и без колебаний отпускал грехи». Католицька віра не тільки виховувала своїх вірнопідданих, але й формувала круг їхнього тісного спілкування: як тільки головна героїня на правах вчительки спробувала виправити хибне на її думку розуміння моральних цінностей, «что-то невидимое, таинственное» стало між нею та її найкращими ученицями. Той самий механізм відторгнення інакшої віри запрацював, коли з'явилася загроза одруження мосьє Поля та Люсі. «Наблюдение и слежка» - основний принцип «правління» не тільки мадам Бек, а й усієї католицької церкви. Помітивши загрозу, віддані католики намагаються її упередити шляхом обернення у свою віру або застосування сили, тим самим виключаючи можливість інакомислення у своєму колі. В той же час, нове покоління міста – це люди, взагалі байдужі до віри: справжній католик мосьє Поль становить виключення з основної маси вчителів, Джиневра Феншо зізнається, що колись була протестанткою, а тепер і сама не знає, якої вона віри. Відсутність глибокої віри у поєднанні з прагненням до наживи наближують нову історичну еру. Тим часом для головної героїні віра – це єдине, чим вона не поступиться, і чим сильніше віра, тим сильніше розуміння себе як Іншого, що підтримує існуючий бар'єр між Люсі Сноу та

міськими жителями. «Располагая достаточным досугом, чтобы всмотреться в жизнь так, как это следует делать людям в моем положении, я обнаружила, что нахожусь среди бескрайней пустыни, где нет ни песчаных холмов, ни зеленых полей, ни пальмы, ни оазиса. Мне не были ведомы надежды»; «одиночество, в котором я пребывала, будило во мне чувство острейшего духовного голода» [1, 167].

Всю міську спільноту зображено у душі тонкого матеріалізму. Реалістичну картину не можна не визнавати, тим паче немає сенсу її ненавидіти, адже для головної героїні місто Віллет – це, перш за все, простір становлення особистості, самоідентифікація у суспільстві та в житті. Як особлива енергетично-заряджена точка, урбаністичний простір є джерелом прихованих можливостей, продуцентом шансів та генератором розвитку. Відсутня будь-яка його ідеалізація або міфологізація. Натомість, як зазначає Н. Михальська, присутні елементи антиміфологізації. Ш. Бронте, як і її попередниця Д. Остен, переосмислює романи жахів А. Радкліф та М-Г. Льюїса, що тяжіють до містифікації дійсності, насичуючи твори антиготичними мотивами. У романі «Містечко», зокрема, розвінчується ореол таємничості навколо привида монахині пансіону мадам Бек та старої злої жінки, схожої на відьму (хоча останній образ можна вважати й інструментом романтизації минулого мосьє Поля Еманюеля). Таким чином урбаністичний простір Віллету піддається лише раціональним законам та рішенням Бога.

Цікаво відзначити, що художній образ Брюсселя, такий, яким його сприймає головна героїня, є своєрідним збиральним образом, у якому присутні елементи як провінційного містечка, так і багатолюдної столиці.

Художній образ Віллету, окрім вичерпної картини своєрідного «духу», природи міста (емоційно-почуттєва площина), формують ще й досить фрагментарні відомості про зовнішній вигляд (візуальна складова). Місто складається з кількох сюжетно навантажених точок – будівель, об'єднаних дорогами-вулицями, що відповідають розвиткові сюжетних ліній. Художній образ Віллету формує цілий ряд міських топосів. Численні галереї, музеї, театр, зала музичної спільноти, нічні вулиці з сяючими вітринами магазинів, ілюмінований святковий парк – це топоси, що художньо втілюють поняття культурного відпочинку, свободи розваг, безтурботного свята, яке можуть собі дозволити лише справжні діючі особи цього, користуючись мовою В.Теккерея, ярмарку суєти. Топоси маєтку-готелю на вулиці Кресі та невеликого замку «Терасса» у сільській місцевості (біля півліги від Порт-де-Кресі, як зазначає оповідачка) мають принципово інший характер. У різних співвідношеннях вони виражають соціальний статус та сімейний затишок. «Анфилада прекрасных покоев», вітальня, де «по-английски горел камин, а на стенах сверкали чужеземные зеркала», розкішна спальня, ліжко якої, заховане під балдахіном важкої синьої тканини, здалося оповідачці збитим зі снігу або легкої хмаринки, - всі ці деталі, покликані зайвий раз наголосити на багатстві володарів апартаментів, на сімейному затишку та традиціях, які тут зберігаються. «Терасса» уособлює результат успішної роботи, але в набагато більшій мірі –

захищеності, затишку сімейного простору, теплоти, духу рідної Англії, яка відчувається майже в кожному елементі інтер'єру.

Протилежну ідею самотності, відчуженості втілює вже згадуваний вище топос пансіону мадам Бек. Його простір уособлює тягар одноманіття, безвиході, від якої головна героїня чимдуж прагне утекти. Тема кам'яної тиші та затворницького життя передається не тільки самим пансіоном, а й усією вулицею Фоссет, яка, на відміну від вулиці Кресі та інших, існує тихо, розмірено, рано засинає, піддаючись сноподібному сутінків: «Совсем рядом с нами тянулись широкие, ярко освещенные улицы, где в это время суток бурлила жизнь - экипажи мчали седоков на балы и в оперу» [1, 218]. Взагалі тема самотності домінує в романі і перегукується з однією із магістральних тем літератури ХХ століття – зображенням трагічної самотності людини у великому місті.

Як шлях до відкриття давньої таємниці мосьє Поля постає топос вулиці Волхвів. Відчуття довгої ходи нею передається за допомогою самого тексту. Піком наближення до таємниці стають передпокої дому номер три: «Здесь царят чары седой старины; колдовские силы перенесли меня в очарованную темницу, и вдруг исчезнувший портрет, и арка, и сводчатый переход, и каменные ступени – все только подробности волшебной сказки».

Ідея усамітнення та романтичного очікування втілюється у топосі саду біля маєтку мадам Бек, а особливо "l'allee defendue"(заборонена алея у ньому). Даний топос художньо втілює тему загадкового: сповнений чарівності старих дерев та атмосфери усамітнення, цей сад ховає загадку привида – за легендою під корінням старої груші була заживо похована монахиня. Проте топос саду є характерним для розкриття іще однієї теми – єднання з природою та віднайдення спокою.

В образі міста в романі відсутні зайві дрібниці. Зовнішній світ в більшій мірі не описується, а оцінюється з точки зору головної героїні. Одна-дві загальні характеристики, такі як «великий» чи «розкішний» передають скоріше емоції, враження, проте це не зменшує реалістичності вихідного образу.

Реалістичність образу Віллету посилює також його історична точність. Хоча місто зображено фрагментарно, все ж на сторінках роману з'являються такі історичні його частини, як Верхнє та Нижнє місто – історичний центр, - з'являється поняття Старого міста, що передбачає наявність Нового. Вони описані небагатьма, але найбільш характерними рисами. Зокрема, давню історію Нижнього міста підтверджує характер тамтешньої забудови та темп життя: вузькі, гарно вимощені, тихі вулички, старий парк. Верхнє місто відзначене своїм блиском та розквітом величних будівель. Для придання реалістичності Ш.Бронте використовує ряд топонімів, наприклад: вулиця Фоссет, вулиця Волхвів, вулиця Кресі, вулиця святої Анни та ін.

Таким чином у романі «Містечко» конструюється реалістичний, історично точний образ космополітичної європейської столиці, у розвитку якої яскраво простежуються риси нової буржуазної епохи. Місто являє собою простір потенційного розвитку та становлення.

Список використаних джерел:

1. Бронте Ш. «Городок». – М.:Правда, 1990. – 480 с.
2. Гурин С. Образ города в культуре: метафизические и мистические аспекты/ <http://www.topos.ru/article/6747>
3. Коненко Т. Місто як текст: освоєння урбаністичного простору як ключ до творення тексту в романах А. Картер та Дж. Вінтерсон // Слово і час, 2007. - №7. – С. 34 – 41.
4. Михальская Н. О Шарлотте Бронте, романе «Городок» и его героях // Бронте Ш. «Городок». – М.:Правда, 1990. – С.5-14.
5. Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий / [Гл. научн. ред. Н.Д.Тамарченко]. – М.: Изд-во Кулагиной; Intrada, 2008. – 358 с.
6. Топоров В.Н. Пространство и текст // Текст: семантика и структура. – М.: 1983. – С.227-284.
7. Топос vs. концепт / <http://www.hazager.ru/pragmatica/82--vs-.html>
8. Ironic, Satiric, and Humorous Naming in French Words in *Villette* / [villette/study-guide/section14](http://villette.study-guide/section14)

Авторы статьи совершают анализ образа города в романе известной английской писательницы XIX века Ш.Бронте «Виллет» («Городок»). В ходе исследования освещаются такие актуальные понятия, как урбанистическая тема в литературе XIX века, город как социокультурное пространство и совокупность городских топосов. В статье подчеркивается, что художественный образ города (Брюсселя) создается на основе перцепции главной героини романа – англичанки Люси Сноу.

Ключевые слова: урбанизация, топос города, городской топос, закрытое пространство, топонимы.

The authors of the article make the analysis of the image of the city, which was created in the novel of the famous English writer of the XIXth century Ch.Brontë “Villette”. In the process of analysis the following questions are discussed: urban theme in the XIXth century literature, city as a sociocultural space and combination of city topics. It is accentuated that the artistic image of the city (Brussels) is created on the basis of perception of the main heroine – Lucy Snow.

Key words: urbanization, topos of the city, city topics, closed space, topographic names.